

Thora Brodersens tale ved Dansk Kvindesamfunds Klubaften

Taler

Thora Brodersen
Kvindesagsforkæmper

Dato

2. februar 1901

Sted

Aalborg

Omstændigheder

Talen er fortalt af Thora Brodersen ved en Klubaften i D. K. S's Aalborgkreds. Talen udkom i seks dele fordelt over seks numre af *Kvinden og Samfundet* i perioden 02/02/1901 - 16/03/1901.

Træk af Kvindens Liv i gamle Dage.

Naar man vil fremdrage nogle af de typiske Træk, der karakteriserer Kvindens Liv i tidligere Tid, da ligger det nær at begynde med det 16. Aarhundrede, fordi det paa mange Maader er en karakteristisk Tid, hvori nye Ideer og Anskuelser vælde frem, der bryde med de gamle, og hvor alt dette faar afgørende Indflydelse paa Kvindens Stilling. Nogen sammenhængende Skildring af dette Emne eksisterer, saa vidt jeg ved, ikke, men Troels Lund har i sit store Værk „Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16. Aarhundrede“ belyst Kvindernes Stilling paa denne Tid, og det er væsentlig dette og Bangs „Præstegaardsliv i gamle Dage“ jeg har benyttet.

Middelalderen er forbi med Riddertidens Kvindeforherligelse. Renaissancens Aand gør sig ogsaa gældende her oppe, Trang til Kundskab og Granskning kommer stærkt frem; alle Forestillinger forandres. Reformationen danner en hel ny Livsanskuelse og omformer hele Livet.

Hvorledes er nu Kvindens Stilling midt i alt dette?

I den katolske Tid, da Klostret drog saa mange, da det blev anset som en særlig Gudsdyrkelse at leve ugift, var der mange Kvinder, der valgte dette og frivillig hengav sig til at tjene Gud hele sit Liv paa denne Maade. Men det skete ogsaa, at Børn af deres Forældre blev bestemte til Klostret, enten det nu var for at bevare Formue og Gods nogenlunde udelt for Slægten, eller det var virkelig Gudsfrygt,

der drev dem dertil.

Hvorledes dette end var, saa var Resultatet, at de ugifte Kvinder kom til at udfylde en Plads, til at gøre en Gerning, der kunde fylde deres Liv.

Middelalderen igennem var det jo fra Klostrene, der blev ydet de fattige og syge Pleje og Hjælp. Man kendte ikke til senere Tidens gamle Jomfruer, der blev betragtede som overflødige Mennesker; der blev tværtimod set op til de Kvinder, der tog Sløret. Dette Forhold forandredes ganske ved Reformationen. Klostersvæsenet sank sammen, og Glorien om den ugifte Stand svandt bort. Ægteskabet blev nu det fortjenstfulde; det blev prist som den eneste rette Maade at leve Livet paa. Det gik som der staar i Reformationskantaten:

„Og Munk og Nonne sig til Altret trænge At knytte Pagten, som for Gud er god“. Man skulde nu tro, at alt var godt, da alle giftede sig, men det viste sig snart, at det heller ikke var fuldkomment. For det første var det jo Skik dengang, at Forældrene valgte for Børnene. Det var tit aftalt, mens Børnene var ganske smaa, hvem der skulde være deres Ægtefælle. Ofte var der ogsaa meget stor Forskel i Alder; det blev anset for heldigt, at en ung fik en gammel, ved et nyt Ægteskab kunde der saa vælges en ung. Om Eleonore Kristine ved vi, at hun 9 Aar gammel blev trolovet med Korfitz Ulfeldt, og sligt var ganske almindeligt. Mange af disse Børn, der saaledes gav deres Samtykke til noget, de slet ikke havde Begreb om, maatte vistnok nødes eller lokkes dertil. Saaledes Birgitte Gjøe, der i sit 11te Aar var bleven trolovet med Jesper Daa. Hun blev ved Magt og List tvunget til at afskrive et Samtykke af en Klosterjomfru under hvis Ave og Limestrøg (Ris) hun var. Hun græd og bad om at blive fri, men Forældrene svarede, at de ikke vilde være æreløse for hendes Skyld, de havde nemlig lovet deres Samtykke. Men hun havde en saa selvstændig Karakter, at hun i femten Aar kæmpede en fortvivlet Kamp for at faa Trolovelsen hævet. Det lykkedes hende kun, fordi hun stod Kongeparret nær, og hendes Fader beklædte en af de højeste Stillinger i Riget. Dette gjorde hun dog ikke, fordi hun elskede en anden, men af Selvstændighedstrang, og fordi hun ikke vilde ægte en Mand, hun ikke holdt af. Man har endnu den Dom, der faldt i Sagen, hvorpaa Herluf Trolle, hendes senere Ægtefælle har skrevet: Universitetets Dom mellem Jesper Daa og min kære Husfrue Birgitte Gjøe, og paa den Tid at denne Dom udgik, var det utænkt af hende og mig, at vi af Guds Forsyn skulde komme sammen.

Undertiden var det dog ogsaa Forældrene, der satte sig imod de tidlige Forlovelser, som f. Eks. Fru Ide Munk, der havde været gift med Oluf

Rosenkrands til Vallø, med hvem hun havde tre Døtre. Rigens Hovmester Eske Bille friede til den lille Karen Rosenkrands, og han havde vundet alle hendes Frænders Samtykke dertil undtagen Fru Ides. Hun fordrede bestemt, at det skulde vente, til hendes Datter selv kunde have en Mening derom. Eske Bille blev forbitret og søgte at ophidse Slægten imod hende, men hun lod sig ikke true fra sin Mening og satte igennem, at Datteren ikke blev fæstet bort i sine umyndige Aar.

Et andet Eksempel paa Modstand fra de ældres Side findes i Visen om liden Kirsten, hvor Fostermoderen svarer paa Frieriet:

„Liden Kirsten hun er kun Aarene ti — Skoven staa herlig og grøn — Hun kan Eders Hofklæder hverken skære og sy — Den Sommer og den Eng saa vel kunne sammen“. —Hertil svarer Ridderen:

„Liden Kirsten er ung, hun kan vel lære; I give mig hende med Tugt og Ære.“Derpaa rider han til Ribe og køber Silke og Sindal, som han hemmeligt sender hende.

Det første liden Kirsten hun Sømmen fik, Hun straks ind til sin Fostermoder gik. „Min Fostermoder kære! I kende mig Raad, Sømmen hun blev mig sendt udigaar“. „Hør Du liden Kirsten! skik Sømmen fra Dig; Hun er Dig sendt til Spot, tro mig!“ Liden Kirsten lader sig imidlertid ikke afskrække.

Hun ganger i Lønkammer iud, Saa skar hun Sømmen efter sit eget Sind. Hun syede i hans Sidesøm Fisken, som skrider i striden Strøm. Hun syede over hans Hærde Femten Riddere med dragne Sværde. Hun syede i hans Ærmer en Krans Femten Jomfruer i en Dans. Hun syede i hans Bryste Hvor Ridderen Jomfruen kyste. Derpaa skikkede hun Skjorten hemmeligt til den, der havde sendt hende Bud.

Det første Hr. Asbjørn Sømmen saa: „Herre Christ signe de Fingre smaa!“Og paa Svendens Spørgsmaal om, hvad Løn liden Kirsten skal have, svarer han:

„Hvad skulde Jomfruen have andet til Løn End mig selver, en Ridder skøn.“Undertiden kunde de, selv om der var Tale om Forhold mellem Trolovede indbyrdes, helt glemme den kvindelige Part, sætte hende helt ud af Spillet. Som f. Eks. i Ligprædiken over Fru Karine Krause, der tretten Aar gammel var

bleven trolovet med Frederik Friis, som døde, før de fik Bryllup, hedder det saaledes i Omtalen af hans Død: „Vorherre kaldede ham hen, hvilket var hendes Forældre, Søkende og gode Venner en ikke ringe Sorg“. Hun selv forbigaas ganske.

Det viste sig altsaa at være meget vanskeligt at faa en Trolovelse hævet, hvilket tager sig underligt ud for en Tid, hvor Forlovelser saa let hæves. Men Trolovelse var noget andet end vor Forlovelse; den blev betragtet som næsten lige saa bindende som Ægteskabet. Ganske vist kunde der opnaas Skilsmisse efter Reformationen, da Ægteskabet ikke længer var et Sakrament; men det faldt dog meget vanskeligt.

Tit blev Trolovelsen aftalt ved Tinge, ved Markeder eller store Familjesammenkomster, og ogsaa her skildrer Kæmpevisen klart og træffende et saadant Forhold:

„Hr. Lave kommer fra Tinge hjem, Hans Datter ganger hannem igen“. Da hun spørger om nyt fra Tinge, svarer han:

„Og der var Tidende allermest, Hin rige Hr. Oluf haver Dig fæst“. Og saaledes var det endnu efter Reformationen. De unge havde ikke noget at sige undtagen, naar alt var ordnet og alle Aftaler truffne — og det ikke blot med Forældre, men med Slægt og Venner — at Frieren skulde fremstille sig til Jaordet. Dog førte han ikke selv Ordet, men havde flere Fortalere eller Talsmænd, som henvendte sig, ikke til den unge Pige, men til Faderen.

Tit kendte de paagældende slet ikke hinanden. Den svenske Biskop Svedberg fortæller om sit første Møde med den ham ubekendte Enke, til hvem han havde friet, saaledes: „To Dage før Brylluppet kommer jeg til Stokholm. Jeg føres alene ind i et Værelse, hvor hun er; men jeg vidste ikke og kunde ikke vide, at det var hende, da ingen sagde mig det. Jeg satte mig ned og vi taltes længe ved om allehaande Sager. Endelig spørger hun: „Hvad synes Professoren om vor Handel?“ Jeg svarer: „Hvad skal det være for en Handel?“ „Det Han har skrevet til mig om“. „Hvad har jeg skrevet til hende om?“ „Skulle vi da ikke i Morgen være Brudefolk?“ „Er det hende?“ sagde jeg. Og saa bekræftede vi vort Venskab med Haandslag og kærligt Favntag“. I en Samling Brudetaler, udkommen i København 1699, er til Tekst for den 1ste Tale lagt Fortællingen om Isaks og Rebekkas Møde. De Personer, til hvem den blev holdt, var hinanden ganske

fremmede. Hun hed Rebekka og var fra Sjælland. Hendes Isak var fra Holsten, og de saa hinanden første Gang, da de viedes i Nakskov Kirke.

I Begyndelsen havde den almindelige Mening meget imod Præsternes Giftermaal. Katolikkerne angreb det stadig, og en Kreds af Rigets øverste Embedsmænd nægtede haardnakket at gifte sig.

Fra Humanisternes Side blev det ogsaa angrebet, som da Erasmus af Rotterdam ytrede: „Denne Tragedie kommer vel til at ende som en Komædie, idet alle gifter sig“. Præsterne maatte da som begejstrede Forkæmpere for de nye Ideer idelig forsvare Ægteskabet. Hvad vi ved derom, kender vi kun fra Mænd. Kvinderne har ikke selv givet deres Mening tilkende. Men igennem Mænd som Biskop Peder Palladius, Niels Hemmingsen, Niels Palladius, Biskop Bircherod og mange andre er der kommet værdifulde Oplysninger til os. Vi kan jo ikke anlægge vor Tids Maalestok paa Mennesker, som i meget staar os saa fjernt. Det var Mennesker, hos hvem der ikke var langt fra Bestemmelse til Handling, livskraftige, livsglade Mennesker, der levede stærkt og impulsivt, der elskede og hadede, saaledes som vi kender dem fra Shakespeare og den hollandske Malerskole. De havde andre Fordringer til Livet og Kærligheden end vi; men den Opfattelse, der blev gjort gældende, at Kærligheden kom med Ægteskabet, har vist medført mangen bitter Sjælekamp. Nu skrives der saa meget om Kærlighedssorg; den Gang gennemlevedes den.

Skønt den Tids Karakterer var anderledes hærdede end vor Tids og kunde bære og lide mere, hører vi dog om, baade at Folk tog sig af Dage, fordi de mente ikke at kunne bære deres Skæbne, og om Forbrydelser, hvad der er flere Eksempler paa. Den 18-aarige Præstedatter Anna Helene Hviid blev tvunget af sin Fader til at ægte en langt ældre Mand, skønt hun elskede sin Fætter. Følgen blev da ogsaa, at de myrdede Manden. Selv blev de begge henrettede. I Stevns blev en Præst myrdet af sin Kone og hendes Elsker samme Dag de havde været til Alters. En 17-aarig Præstedatter forgav sin Fæstemand og blev henrettet derfor. Der er mange Eksempler paa en helt anden Opfattelse af Ægteskabet end vor. Der fortælles om en Præst, som for at faa Kaldet skulde gifte sig med Enken, men hellere vilde have Datteren. Dog, da han saa Enken med den store Børneflokk, syntes han, det var Synd, at saamange Børn skulde være faderløse, og han tog saa alligevel Enken. Et andet Sted var det Meningen, at Datteren paa Kaldet skulde ægte Eftermanden, men hun kunde ikke lide ham og vægrede sig derved. Moderen blev da vred og sagde: „Vil Du ikke kalde ham Mand, skal Du kalde

ham Fader“ og tog ham saa selv til Ægtemand.

Djævelen spillede en stor Rolle i den Tids Forestillingskreds, og det var jo rimeligt, at han særlig angreb Ægteskabet, netop fordi det var Gud velbehageligt! Man tænkte sig en særlig Ægteskabsdjævel, Asmodæus, og Biskop Niels Palladius fandt dét fornødent 1557 efter det tyske at udgive et særligt Skrift til Værn for den danske Menighed: „Imod Ægteskabsdjævel“. „Den Ægteskabsdjævel“, siger han deri, „lægger sig efter Kvinden. Men hvad for ond Mistanke Manden faar deraf, og hvad Trætte og Hug der følger efter, det giver daglig Forfarenhed tilkende“. Dog fraraader Bispen denne Fremgangsmaade: „Med Slaaen gør man ikke fromme Kvinder, thi slaar man een Djævel ud, slaar man ni ind igen“. Den bedste Fremgangsmaade var ved Formaninger og saavidt muligt gode Ord at lokke Hustruen, uden at hun selv vidste det, ud af Satans Snare. Man lærte derfor: „Paa det at en Kvinde kan sig desbedre betænke og vise sin Mand tilbørlig Lydighed, skal hun først og overalt ikke agte, hvor rig, hvor skøn, hvor vis eller fattig, slem og uforstandig han er, men dette ene, at han er hendes Husbonde — hvilken hun bør at være underdanig. — Hun skal derfor straks, naar de er sammen komne, have grand Agt paa hans Sæder, Lader og Lempe, hvad hannem vel befalder og hvad anderledes, om han er vredagtig, hastig, hævnerrig, nagsaar, saa at hun efter disse Vilkaar holder sig og altingest vel bestiller ved Ord, Gerning og Omgængelse, at hun kan være sin Mand lydig med Gud og Ære.

Udi Omgængelse med sin Mand bør en Kvinde at være blufærdig, beleven, lystig, renlig, ædru og smykke sig efter sin Mands Vilje, at hun kan være hannem behagelig. — Og naar Tiden begiver sig, at hendes Mand byder Gæster, skal hun lade kende, at hun agter sin Mand ene og ikke slaar Øjnene op paa enhver som en galen Ko.“

Men da det dog kunde tænkes, at en Kvinde kunde falde paa at lægge Mærke til, hvor fattig, slem og uforstandig hendes Husbond var, ja maaske selv komme til at bære Mærker af, hvis han var vredagtig, hævnerrig og nagsaar, saa gjaldt det om, at der ikke burde lades hende Tid til at tænke paa sligt, men hun skulde uafbrudt holdes sysselsat med huslig Gerning. Niels Hemmingsen lærer derfor videre: „Om en Mand vil kristelig regere sin Hustru og holde hende til Lydighed, da skal han holde hende til Huslighed, ikke lade hende være ledig, at hun kan gaa og strabadse i alle Gader eller staa i Vinduer og Døre og holde lang Faddersnak. Men han skal holde hende til Kvindearbejde og Husholdning.

En egen Art Forsørgelsesanstalter var de saakaldte Jomfrukamre, hvor unge adelige Kvinder lærte Huslighed og fine Sæder. Baade for Dronningen og Adelsfruerne var det Pligt at sørge for at faa disse Jomfruer forsørgede. For Dronningens Vedkommende kom et saadant Arrangement som en Befaling, som det dog sjældent var svært at faa efterkommet, fordi der derved tit blev Udsigt til et godt Len! I Begravelsestaler roses de ofte for den Dygtighed, hvormed de har sørget for deres Jomfruer. Noget lignende fandt Sted mellem Herskab og Tyende.

Men Omsorgen for at faa Enker forsørgede var dog især stor. Det blev anset som hver Mands Pligt at gøre sit til, at en Enke kunde blive gift igen. Det gjaldt da især Præsteenker. For dem var der ikke sørget ved Pension, men det paalaa Menigheden som en moralsk og halvt juridisk Pligt at sørge for dem.

Dette kunde da allernemmost ske ved, at Enken ægtede Eftermanden paa Kaldet. Det kaldtes at blive forsørgt ved Tjenesten. En Præst fra den Tid omtaler den bedrøvelige Stilling, Præsteenkerne var i: „At de nødes til at inklade sig i Ægteskab med en Ungmand, ofte imod hans Hjerte og Sind, dem selv til liden Baade“. Det var dog meget almindeligt, at Enker blev gift flere Gange, og at gamle Koner fik ganske unge Mænd. En Præstekone havde været fire Gange gift, men den unge Præst, der efter den fjerde Mands Død fik Kaldet, nægtede at gifte sig med hende. Hun blev da saa vred, at hun i Hidsighed opbrændte Kaldets Dokumenter. Som et Eksempel paa, hvorledes Præstekoner ansaa sig for berettigede til at følge med Kaldet, kan anføres, at en Præstekone, da hun ikke blev gift med den fjerde Præst, klagede til Kongen over at være bleven „forskudt“ fra Kaldet.

Undertiden var der dog Folk, der havde Mod til selv at vælge; man kender flere Bortførelseshistorier. Men de, som vovede det, maatte for det meste gaa meget igennem i den Anledning.

Alt dette var mest efter tysk Mønster, men her hjemme antog dog det Hele mildere Former. Saaledes siger N. Palladius: „Enddog Manden er af Naturen visere og forstandigere end Kvinden, skal dog Manden undertiden ikke forsmaa sin Hustrus Raad“. — „Et Æble enddog det er knortet, dog kan det alligevel være godt.“ — „Hvad ikke rettes kan med Lærdom og ærlig Paamindelse, det maa man rette med haarde Ord og Trusel. Men Slag og Hug rette sin Hustru

med bruger ingen vis Mand.“ - „Sæt hende ikke i Rette, naar Du kommer hjem, drukken og fuld! Det gør ingen Dannisman, men vent til om Morgen, naar I er baade fastende og ædru“.

Folkestemning, Litteratur, alt tog Parti for Manden imod Hustruen; det var derfor intet Under, at hun tit trak det korteste Straa. Øvrigheden maatte tit skride ind, endog mod Præster, for at sikre deres Hustruer mod at blive trukne i Haaret, slagne, undsagte og lemlæstede af deres Mænd. Et Par Præster paa Lolland maatte afsættes for Grusomhed mod deres Koner. En Præst blev landsforvist for at have været Aarsag i sin første Kones Død. En Borger i Randers maatte forpligte sig til lige over for Borgmester og Raad ikke som tilforn at handle tyrannisk mod sin kære Kone. Skulde der dog af Djævelens Indskydelse opstaa Uenighed mellem dem, lover han ikke selv at ville straffe hende, men overlade dette til sin Svoger, Peter Lassen, og hendes øvrige Slægt. Forgriber han sig paa hende, skal han hver Gang bøde 100 Daler til Kongen og Randers By.

Man ser deraf, at Hustruen er en Straffemyndighed undergiven, der, selv om den misbruges, ikke falder bort, men kun overføres til andre.

Man skulde efter dette tro, at den Tids Kvinder havde levet et ynkeligt Liv, og at det næsten maatte være umuligt at værgе sig mod saa megen Raahed. Men det vilde man dog tage meget Fejl i. For det første var der jo megen virkelig Guds frygt, der maatte binde Ægtefællerne sammen i de Ægteskaber, hvor der ingen gensidig Kærlighed var, og der har sikkert ogsaa den Gang været mange Ægteskaber, hvor der blev levet et godt og smukt Samliv.

For det andet var Omgangsformen en ganske anden end nu til Dags. Haand i Haand med stærk Religiositet og hele den Udvikling, som Renaissancekulturen medførte, gik en forunderlig Plumshed og Raahed. Man talte den Gang ikke synderlig fint, og mangen Almuesmand nuomstunder taler ikke saa groft som den Tids fine Adelsmænd. Damerne stod ikke tilbage, hverken i Tale eller Handling, for Mændene. Og det var ikke blot her hjemme, det var overalt saaledes. Dronning Elisabeth af England slog sine Æresdamer med egen Haand saa eftertrykkeligt, at de hvinede, saa det kunde høres langt bort. Hun spyttede en Gang paa een af sine Adelsmænds kostbare Dragt og slog jævnlіg Hofmændene paa Øret. Eleonora Kristine fortæller i Jammersmindet, hvorledes hun fik Kraft til at beherske sig. Oppassersken havde af Ondskab spildt Vand

paa Gulvet, hvor Eleonora Kristine vilde gaa. „Foruden nogen Ord slog jeg hende, først paa den ene Kjæfte, saa paa den anden, saa Blodet stod ud af Næse og Mund, og hun faldt imod sin Slagbænk og stødte sit Skinneben Huden af. Hun begyndte at bruge Mund og sige, at hun aldrig fik slige Næsestyver før. Jeg sagde straks: Holder Kæften, ellers skal I faa flere af dem; jeg er kun lidet vred, men gør I mig ret vred, jeg skal lemlæste Eder. Saaledes tog jeg det alt sagtmødt an“.

I Raabjerg ved Skagen var der en meget dygtig og energisk Præstekone, der endog flere Gange rejste til København, for at tale med Kongen om Sognets Anliggender, Sandflugten o. s. v. Hun var ogsaa en Slags Dyrlæge, forestod Præstegaardens Drift og røgtede til Dels Præsteembedet for sin sløve Mand. Hun kørte om og berettede gamle og syge. Hun var selv Kusk, og da den ene Hest var noget doven, sagde hun ofte: „Ja, det er nu saadan et Spøgelse ligesom vor Far“.

Umaadelighed i Mad og Drikke hørte Tiden til, om end Skandinavien og Tyskland udmærkede sig særlig som Lande, hvor Drukkenskab hørte til Skik og Brug. De fleste Mænd fik sig hver Dag en god Rus, og Vold og Slagsmaal var temmelig almindeligt. Alle Trætter blev helst afgjorte med det samme, man brugte ikke mange Ord, men slog til.

At alt dette gav Anledning til megen Raahed fra Mændenes Side er naturligt, men den Tids Kvinder betragtede det ikke med samme Øjne som vi. De var fra Vuggen af hærdede til at kæmpe sig frem. Næsten overalt var der en stor Børneflokk, og den Omhu og Kærlighed, der nu vises Børn, fandt ikke Sted dengang. De blev tværtimod opdragne med stor Strængighed.

Det var almindelig Skik hos Adelen, at det spæde Barn kom til Mormoderen og blev der til sit tredie Aar.

Drengene blev saa, naar de var 7-8 Aar, sendte til en eller anden Slægtning „for at lære Rytteri og Guds frygt.“

Pigerne blev oplærte i Hjemmet under den strængeste Tugt, altid med Riset. Kristiern Pedersens Raad var: „Spar ikke paa Riset,“ og „Gør dem smukt blaa paa Lænder og Rygge, naar de bruger nogen onder Stykke“. „Et vel optugtet Barn lader sig regere af sin Mand“ o. s. v. Dette Raad blev nøje fulgt. Anders

Sørensen Vedel tog ofte Børnene ind i Studerekamret og pryglede dem igennem, uden at de havde gjort noget. Især Langfredag blev dette gjort eftertrykkelig, til Erindring om Frelserens Lidelser. En Præst blev 1695 beskyldt for at have forårsaget to Børns Død, ved sin altfor store Haardhed.

I hele denne Periode har Kvinderne vistnok kun haft et Lavmaal af Kundskaber udenfor det rent huslige. Det blev ikke anset for passende at beskæftige sig med boglig Syssel udenfor en Andagtsbog eller en Holger Danskes Krønike.

Kvinderne skulde holde sig til Køkken og Kælder, Rok og Vævestol, og der har vist været nok for dem at passe.

Blandt de adelige Damer var det anderledes. I den korte Blomstringstid, Adelen havde efter Reformationen, interesserede Mænd og Kvinder sig lige ivrigt og varmt for Videnskab og Litteratur. I denne Periode var det, at adelige Damer samlede de gamle Folkeviser. De interesserede sig for Studiet af Fædrelandets Historie, de kunde Latin og Græsk, skrev Digte paa hollansk og fransk, oversatte fra spansk o. s. v.

Sligt fandtes yderst sjældent i Borgerstanden, dog omtales nogle Præstedøtre, der kan henregnes til de lærde Damer. Den bekendte Salmedigterinde, Dorthe Engelbrechtsdatter, Kingos samtidige, var Præstekone i Bergen. En Præstedatter forfattede en latinsk Ode til Kristian den 5te. Hun blev senere gift med Rektoren i Horsens og kastede sig efter sit Giftermaal med Iver over Studierne.

Det var de gifte Kvinder; om de ugifte ved vi ikke megen Besked. Der var maaske ikke saa mange. Statistik kendte man vel ikke den Gang, men ugifte Kvinder var der dog. Nu var Klostrene ophævede, og man vidste ikke, hvor man skulde gøre af dem. Man fandt da paa at oprette et luthersk Jomfrukloster. Mariboklostret blev genoprettet, ikke som det var tidligere, men som en Forsørgelsesanstalt, hvor de game [sic] Jomfruer kunde faa Lov til at dø i Fred. Men da der ikke var forbunden nogen Virksomhed dermed som i tidligere Tid og ingen bærende Idé, der kunde samle dem, og da der var idelig Splid mellem Klosterjomfruerne, varede det ikke længe, før det blev nedlagt.

Til trods for alt dette maa vi dog sige, at Kvindernes Stilling ikke var saa daarlig i en Del af dette Tidsrum. Der stod endnu en Kamp mellem den middelalderlige Opfattelse, der idet mindste teoretisk havde sat Kvinden højt, og den

Tankegang, der trængte ind fra Tyskland og som fandt sit Udtryk i den Sætning: „Kvinden er skabt til at være Mandens Husholderske.”

Det var dog først herimod det attende Aarhundrede, at Kvindens Stilling blev mere indskrænket og forkvaklet. Efter den stærke Gæringstid og efter at man havde tilkæmpet sig en ny Livsanskuelse, faldt der Ro over Folk. Man vilde ikke forstyrres i det, man havde vundet, alt stivnede i faste Former, ogsaa for Kvindeligheden blev der fastslaaet snævre Grænser, der blev ikke mere Plads for de forskellige Individualiteter til at røre sig, men alle skulde helst være i een Form, efter eet Mønster. Denne Tid viser heller ikke de mangfoldige karakterfulde Skikkelser, indbyrdes saa forskellige som det 16de og den første Halvdel af det 17de Aarhundrede.

Jeg vil slutte disse spredte Træk med at anføre en lille Slægtskrønike, som B. Arnesen-Kall fortæller i sine Livserindringer, og som netop karakteriserer de Forhold, der ovenfor er omtalte. Det hed den Gang: den unge Pige vælger ikke selv, hun bliver valgt. Forældrene aftalte ligesom i tidligere Tid alle Ægteskaber.

Der var tre Døtre i mine Bedsteforældres Hus. Den ældste var meget klog, velbegavet, men slet ikke smuk. Den mellemste hed Cathrine. Jeg ved ikke, hvorledes hun har set ud i sine unge Dage, thi jeg husker hende kun som gammel. Derimod ved jeg, at i Støvringgaard Kloster, hvor hun døde som ugift, sagdes, at hun vel saa ud som en Heks, men desuagtet var den bedste, tjenstvilligste og mest belæste Dame, som nogensinde havde været i Klostret. Den yngste, Anna, har jeg kun set i Portræt. Efter dette og efter Beskrivelse maa hun have været overmaade smuk og yndig. Men i aandelig Henseende skal hun langt fra have været saa begavet som den ældste og den mellemste Søster, der begge ligesom min Fader havde arvet min Oldefaders boglige Sans og skarpe Hukommelse.

Mine tre Fastre sad da som unge Piger oppe paa deres Jomfrubur. Det var i 1769, kort efter at Ewald med Oplæsningen af sin »Adam og Eva« havde indført et aldeles nyt Element i Huset. Francaisen (= **den da hyppigt benyttede udenlandskse Lærerinde [opr. tilføjet som fodnote, her indsat parentesisk af red.]**) var længst afskediget, men de fik lige fuldt deres Timer i Sprog og Musik og maatte kun komme ned i Storstuen, naar de blev beordrede til at møde i Pynten. **[ikke linjeskift her]**

Til Trods for Tidens ceremonielle Væsen, der især gik ud over de unge Piger, havde de det ret godt, kom imellem pudsede og stivede paa et enkelt Bal paré og — langt oftere end det hørte til i hin Tid — paa Komædie, hvor deres første Barndoms store Heros, Holberg, alt den Gang havde mistet en Del af sin Tiltrækningskraft for Publikum. Vel spillede man endnu hans Stykker meget flittigt, men man begyndte dog at mumle om, at han var for plump, at der var Udtryk, der burde udelukkes o. s. v. Det var Begyndelsen til, at Græderiet og Sentimentaliteten snart skulde fortrænge hans sunde, kraftige Komik.

Dog tilbage til mine tre Fastre, der sad og morede sig, som de kunde bedst, med Silkebroderiet, med at læse franske Romaner, der den Gang aldeles ikke var forbuden Frugt, med at sy paa Pynten og med at lægge tavse, uudtalte Fremtidsplaner, thi det gør vist alle unge Piger, i hvilken Tid de end fødes. Det udgør nu en Gang en Del af deres Væsen.

Saa kom der da en smuk Morgen Bud fra Mama op til Jomfruburet, at alle tre Døtre havde at indfinde sig i Storstuen Kl. 10. Det var en usædvanlig Tid. Der maatte være noget ekstraordinært paa Færde. Ordren lød ogsaa paa, at Rammerne med Silkebroderiet skulde bringes ned. Det gjaldt altsaa et længere Ophold i Storstuen.

I hin Tid var der aldrig Tale om Indvendinger. En Ordre var en Ordre. Den maatte pareres med Soldatens ubetingede Lydighed mod sin Officer. Dermed var Historien ude.

I Følge den givne Ordre pyntede altsaa mine tre Fastre sig, det bedste de kunde, lod Rammerne med Silkebroderiet bære ned og satte sig, da de var komne ned, pynteligt og stivt, som om de skulde have figureret ved en Theaterforestilling, paa Storstuens højryggede, med Ruslæder betrukne Stole, i Forventning om, hvad der skulde komme. Men ikke een af dem vovede at vende Blikket mod Døren. Det havde været mod al Anstand. Nej, som velopdragne Piger hæftede de det pligtskyldigst paa Rammens Blomster og Blade, og ingen af dem mælede et Ord.

Efter en halv Times pinlig Venten gik Døren endelig op. Min Bedstefader traadte ind med en ung Mand, hvem han straks præsenterede som den unge Dr. A., hvorpaa alle tre Frøkener rejste sig og nejede saa dybt, saa stift og saa lige,

som om de havde været Lededukker, der blev trukne til Jorden med en Snor.

»Ja, her ser De mine Døtre,« sagde min Bedstefader til den unge Mand, der ogsaa havde bukket dybt, men ingenlunde saa stift og ceremonielt, som Frøkenerne havde nejet. »Nu maa De selv se at insinuere Dem.« Og dermed trak han en Stol frem og vendte sig mod Døren.

Den unge Læge tog Plads lige overfor de tre Frøkener, der vedblev at stirre paa Silkebroderiet, og min Bedstefader gik ind til sine lærde Ting, blandt hvilke han formodentlig snart glemte, at han selv havde bragt en Frier ind til sine Døtre. Saa indtraadte der en højtidelig Pavse.

Den varede imidlertid ikke længe. Den unge Doktor var en klog og dygtig Mand, der alt havde rejst en Del. Han havde blandt andet været i Norge, højt, højt oppe, der, hvor Solen ved Midsommertide aldrig synker, men kun vender i Horisonten. Han var aldeles ikke bange for at tale med de unge Damer, især da Ordet »Kærlighed« og Begrebet »Frieri« efter Tidens Skik aldeles ikke maatte nævnes, skønt de tilvisse laa paa Bunden af Historien.

Han var som Læge vant til at tale med de forskelligste Mennesker, og han havde ikke været ti Minuter i Storstuen, førend han var paa det rene med, at baade den ældste og næstældste Frøken havde ganske usædvanlige Kundskaber af unge Damer at være, at navnlig den ældste havde et ikke ubetydeligt Konversations-talent og var en — om end ikke smuk — saa dog højst behagelig Skikkelse. Men medens han gjorde disse Bemærkninger, saa han ufravendt paa den yngste Frøken, paa Anna, som ikke havde sagt et Ord, og som han forgæves havde søgt at drage ind i Samtalen.

Da Visiten havde varet de reglementerede tre Kvarter, rejste Doktoren sig op og bukkede for de tre Frøkener, der paa deres Side gentog den dybe Nejen lige ned til Jorden, der minder om Lededukkens eller Marionettens Bevægelser.

Visiten var forbi. De tre Søstre gik op igen paa deres Kammer, den ældste og den næstældste hver i sine egne Tanker. De syntes nemlig begge særdeles godt om den unge, belevne Mand, som havde underholdt dem med saa mange forskellige Ting, som ikke blot havde talt om Klopstocks Ophold i København, om hans Messiade, om Muligheden af, at Bernstorff, der endnu var Minister, vilde gøre noget for den stakkels Ewald og andre staaende Dagsemner i 1769, men ogsaa

havde fortalt dem om sine Rejser, om astronomiske Iagttagelser paa disse og lignende Ting, hvorom man just ikke plejede at konversere med unge Damer, og som helt igennem havde gjort et fortræffeligt Indtryk paa dem. Men den yngste, min skønne Falster Anna — hun, som ikke havde sagt et Ord under den hele Forestilling, hun gav sig — som en Fugl, der er sluppen ud af Buret — til at synge af Glæde over, at den Kedsommelighed var forbi, ja, hun fik Lyst til at danse og svingede min mellemste Fæster, der helst havde betakket sig for den Fornøjelse, rundt med en saadan Lystighed, ja, med en saadan Barnejubel, at man skulde tro, der var timedes hende den største Lykke af Verden. Den bestod dog blot i, at Kedsommeligheden med den højtidelige Modtagelse af Doktoren i Storstuen var forbi.

Men den unge Læge, den vel studerte og kundskabsrige Mand, han stod imens i min Bedstefaders Arbejdsværelse og sagde højtideligt: »Den vise Salomo siger, at den, der faar en god Hustru, faar en god Gave, der er mere værd en [sic] Perler og Guld. Jeg kan ikke tænke mig en yndigere, sødere og elskeligere Hustru end Professorens yngste Datter, Frøken Anna, og vil I give mig hende til Hustru, da er jeg det lykkeligste Menneske under Solen og vil blive hende en god og trofast Husbond.«

Min Bedstefader blev lidt forundret. Den yngste regnedes jo for den ubetydeligste af de tre Døtre. Desuden var det jo almindelig Skik, at den ældste Datter blev gift førend de andre, naar det paa nogen Maade kunde lade sig gøre. Han havde imidlertid selv givet Doktoren Valget. Hans ældste, meget udviklede og meget forstandige Datter var jo alt en lille Smule ud over den første Ungdoms Blomstring og — alt vel betænkt — maatte han give Doktoren Ret i, at Anna var en yndig Pige, hvem en Mand nok kunde ønske sig til Brud, om hun end ikke var saa kundskabsrig og begavet som sine ældre Søstre. Saa blev Bedstemoder kaldt ind. Alt blev klappet og klart i største Hast. Forlovelsesselskabet kunde, paa Grund af de nødvendige Forberedelser, ikke finde Sted førend om fjorten Dage. For at undgaa al Snak bad man Lægen om ikke at komme paa Besøg i Mellemtiden, medens Bedstemoder paatog sig den lille Ulejlighed at underrette sin yngste Datter om den Fremtidsbestemmelse, dersaaledes uden videre, uden mindste Spørgsmaal til hende, var tagen over hendes Livs Skæbne.

Der blev en Konsternation mellem de tre Søstre. Den ældste, der, efter Tidens Skik, maatte antage sig for den udkaarne, blev ganske forbavset over, at hendes

ubetydelige Søster var foretrukken for hende. Men da hun ikke blot var en klog og veloplært, men ogsaa en inderlig god og fornuftig Pige, saa gjorde hun sig Umage for at glæde sig over Søsterens formentlige Lykke og at tage den Sag med største Ro, som det egner og anstaar sig for en velopdragen Kvinde.

Den mellemste derimod, hun, som jeg vist tidt har nævnt som min ugifte Faster Cathrine, hun følte den hele Historie med Lægens Visit som den grueligste Ydmygelse baade for hende selv og hendes Søstre. Hun havde maaske nok kunnet finde sig i at vige Pladsen for sin ældste, højt begavede Søster, men for Anna, for hende, som ikke havde værdiget Doktoren en Blik, som ikke havde talt et Ord med ham, men hele Tiden havde beskæftiget sig med Silkebroderiets Roser og Konvaller! Nej, det var dog for galt! En saadan Ydmygelse! Saa svor hun efter sit eget Udsagn til Cølibatets Fane. Hun vilde ikke oftere beses og vrages som et andet Stykgods, hvorom der handles. Og hun holdt Ord, blev siden — som jeg vist ogsaa har fortalt — Bedstemoders Støtte og højre Haand, endnu senere en prægtig Chaperone og fortrolig for alle Familjens unge Piger, og endte — som alt berørt — et langt, hæderligt og veludfyldt Liv i Støvringgaard Kloster.

Men Anna, stakkels Anna! Ja, hun kom aldrig mere til at synge eller danse. Det var sidste Gang, da hun kom op fra Storstuen paa den for hende ulykkelige Dag, da den unge Doktor udfandt, at hun maatte blive ham den yndigste og bedste Hustru, der var mere værd end Perler og Guld.

Fjorten Dage efter var der stort Gilde. Hele Familjen, alle Honoratiores ved Universitetet var indbudne. Bedstemoder ledte sin smukke, men meget blege Datter frem. Bedstefader holdt en lille Tale, hvis Indhold var, at da Gud havde bøjet de to unge Hjerter mod hinanden, saa vilde han som Fader ikke nægte dem sin Velsignelse, men tillade dem i denne højtærede Forsamlings Nærværelse alt veksle Ringe og give hinanden et Kys, saa at han kunde erklære dem for forlovede.

Saa kyssede Doktoren min smukke Faster Anna, mens alle saa derpaa, og satte en Ring paa hendes Finger. Og saa klagede han over, at det skulde vente et helt langt Aar med Brylluppet. Men det var desværre nødvendigt, thi man havde gjort ham den Ære at udnævne ham til Skibslæge om Bord paa den Eskadre, der skulde gaa til Middelhavet, til Algier.

Mon der ikke ved disse Ord steg et befriende Suk fra min stakkels Fasters Bryst?

Ja, det ved jeg ikke, thi hun har aldrig udtalt sig til noget Menneske. Men jeg ved, at man fejrede Forlovelsen med Sang og Klang, og at man drak paa det unge, elskende Pars Fremtidsudsigter og Lykke.

Doktoren maatte om Bord. Jo mere han saa paa sin unge Brud, des yndigere fandt han hende. Det var jomfruelig Undseelse, det var den ægte Kvindelighed: denne Tavshed og Tilbageholdenhed! — Var hun bleg som Brud, saa skulde hun nok blive rosenrød som hans Hustru. Han var saa sikker i sin Sag. Det faldt ham intet Øjeblik ind, at det var et stakkels Offerlam, om hvis Liv han lagde sin Arm i Afskedsstunden. Saa bad han hende om endelig at skrive til ham og opgav hende Navnene paa de Havne, i hvilke han kunde haabe at faa Brev faa [sic] hende.

Der eksisterede endnu i min Ungdom nogle af de Breve, som han paa denne Rejse til Algier skrev til hende. De forekom os højst mærkværdige paa Grund af den forunderlig glødende Erotik, som denne senere saa strenge, ja, undertiden haarde Mand har udtalt i dem. Men hun kom aldrig til at skrive til ham. Vel blev hun af Moderen og af den ældste Søster paamindet om, at det nu var paa Tiden at skrive til sin forlovede. Hun satte sig ogsaa til Bordet, fik Papiret lagt frem og Pennen dyppet. Men derved blev det. Hun havde intet Ord at svare paa Doktorens glødende Udtalelser.

»Skriv paa Fransk,« sagde Bedstemoder, »saa gaar det lettere.« Det var nemlig en afgjort Sag i hin Tid og blev det endnu længe efter, at enhver nogenlunde velopdragen ung Dame kunde stile et Brev paa Fransk, hvorimod kun de allerfærreste havde lært at skrive Dansk, og selv om de, i enkelte Tilfælde, havde lært det, saa havde de ingen Færdighed deri. Det var nemlig høfligst at skrive paa Fransk, og Brugen af Pennen var ingenlunde saa almindelig som nu til Dags.

»Det er Jammerskade, at hun er saa ubetydelig,« tænkte den ældre Søster.
»Hun passer slet ikke for ham, der er saa begavet, saa belæst og saa berejst.« Saa drog hun et lille Suk og tilbød Anna at stile et Brev for hende, som hun saa kun behøvede at renskrive. Anna tog mod Tilbudet; men da hun havde læst det gjorte Udkast, rev hun det itu og sagde, at det var usandt fra først til sidst.

Søstrene forundrede sig over hende. De hørte hende imellem græde sagte om

Natten, naar hun troede, at alle sov. Men det maatte jo naturligvis være af Længsel efter den fraværende trolovede. Og det var da intet Under, at hun længtes efter ham. Og saa blev der i Omgangskredsen talt om, hvor uhyre meget hun holdt af ham. Det var da let at se, saa bleg og mager som hun var bleven. Men lad ham bare komme hjem, saa bliver det godt altsammen.

Ja, saaledes ræsonnerede de Godtfolk, mens travle Hænder i Professorgaarden arbejdede paa Udstyret. Det Linned og Dækketøj, hvormed man i hin Tid forsørgede et Pigebarn lige fra hun var bleven døbt, var naturligvis længst færdigt. Men der var meget andet at gøre. Der skulde baldyres et Tæppe til at lægge under Brudeparrets Fødder, naar de blev viede i Storstuen, og der skulde være stor Fest og Højtid. Bedstefader, der var begyndt at skranke, var glad over, at Bryllupet mellem den overordentlig duelige Doktor og hans yngste Datter kunde staa, mens han endnu selv levede. Den Svigersøns Hus kunde maaske blive en Støtte for de andre Døtre, naar han en Gang havde lukket sine Øjne. Og saa var alt godt og herligt i det ydre og de verdslige Beregninger. Der var gaaet to Tredjedele af den til Brudgommens Fraværelse bestemte Tid. En Dag, da stakkels Anna atter havde sat sig til det Skriveri, som aldrig blev til noget, blev den ældste Søster meget forundret over, at hun efter flere Timers Fraværelse fandt hende akkurat paa samme Plads og i samme Stilling med Pennen i Haanden, men Hovedet hvilende paa Brevbladet, som een, der grunder paa, hvad der nu skal skrives.

Hun løftede Hovedet op og blev forfærdet. Det var tungt og koldt. Men paa Brevbladet stod der virkelig nogle faa Ord. Der stod:

»Jeg vil saa gerne sige Dem« ...

Videre var hun ikke kommen. Det, hun vilde sige, men aldrig fik sagt, det havde dræbt hende.

Der blev stor Forskrækkelse og Bedrøvelse. Der blev Begravelse i Stedet for Bryllup. Der blev gjort vidtløftige Dissertationer over, hvad hun egentlig var død af. Det var en Aare ved Hjærtet, der var svulmet for stærkt. Det var et Blodtryk o. s. v. Det var Længsel[.] Hun havde elsket ham saa højt o. s. v.

Men min ældste Faster, hun, hvem vi senere kaldte Faster Aaskov, hun tog en Pen og skrev paa det samme Blad, paa hvilket stakkels Anna havde begyndt den

Tilstaaelse, der aldrig kom over hendes Læber, eller rettere, over hendes Pen, et smukt, klogt og trøstende Brev til den fraværende Doktor, der ganske vist ikke havde og ej heller senere fik nogen Anelse om, at hans unge Brud ikke havde holdt af ham. Hvorledes han tog hendes Død, véd jeg ikke. Han var jo saa langt borte. Men endnu inden sin Hjemkomst friede han til min ældste Faster, til hende, der havde skrevet det smukke, kloge og trøstende Brev til ham om stakkels Annas Død. Al Stadsen og hele Udstyret, som var beredt til den yngste Datters Bryllup, blev brugt til den ældstes. Der blev holdt Bryllupsgilde med Sang og Klang. Der blev skrevet Vers til Brudens Ære o. s. v. — — [**sic.**] Men om Kærlighed blev der rigtignok ikke Tale i det Ægteskab. Den unge Læge, der en Gang havde skrevet de glødende, erotiske Breve til stakkels Anna, blev i Aarenes Løb en stræng og kold Husbond, der udelukkende levede for sin Videnskab, sin Praksis og sin Stilling ved Enkedronning Marie Julianes Hof. Det var da intet Under, at hans Hustru imellem kunde se noget alvorlig ud. Hans Ungdomskærlighed hvilede i sin tidlige Grav. Men hun blev aldrig nævnet, undtagen naar nogen spurgte, hvem det smukke Portræt forestillede. Saa blev der svaret: En tidlig afdød Søster.

Kilde

Kvinfo

Kildetype

Dokumentation på online medie

Tags

Foredrag, Kvindebevægelsen

URI<https://www.dansketaler.dk/tale/thora-brodersens-tale-ved-dansk-kvindesamfunds-klubften>